

NAD LITERATUROM O BRNI KRNDARUTIĆU

FRANJO ŠVELEC

I

Ako je tačno da određivanju mjesta što ga koji književnik zauzima u koordinatama literature kojoj pripada mora nužno prethoditi niz objavljenih poslova, na primjer, da je tačno utvrđen kanon njegovih djela, datum njihova postanka i prvih izdanja, da je uspostavljen i kritički izdan njegov autentičan tekst, da su djela omjerena o suvremenu mu domaću i stranu književnost i o književnu tradiciju, također domaću i stranu, i da su istraženi bar osnovni podaci o njegovu životu — onda moramo reći da za potpunije sagledavanje značenja što ga u povijesti hrvatske književnosti ima zadarski pjesnik XVI stoljeća Brne Krnarutić još mnogo treba uraditi. Ali i za neka pitanja koja se smatraju riješena ne bi se moglo kazati da su riješena do kraja, odnosno da su riješena sasvim pouzdana.

Dosad je utvrđeno da je Krnarutić napisao dva djela: *Izvorsitu ljubav i napokon nemilu i nesrićnu smrt Pirama i Tizbe* — koju obično nazivaju *Ljubav i smrt Pirama i Tizbe* ili još kraće *Piram i Tizba* — i *Vazetje Sigeta grada*. Kako se kraj odsutnosti štamparija na domaćem tlu najveći broj starijih djela naše književnosti širio u rukopisima prepisivanjem, a tek su rijetka bila i štampana, obično u Veneciji, rjeđe u Ankonu, Rimu ili Firenci, nikad nismo pravo na čistu što je sve koji pjesnik napisao a što se eventualno izgubilo. Marin Franičević iz stihova u *Piramu i Tizbi*

Ter ako sam kada ča pel s mile volje,
ako mi um zada, pet ću njih nevolje...

naslućuje da je Krnarutić po svoj prilici i prije poeme o tragičnoj ljubavi Pirama i Tizbe mogao pisati pjesme.¹ Ali o tome ništa ne znamo, pa valja računati s onim što se sačuvalo.

Ni s datumom postanka Krnarutićevih djela nismo posve upoznati. Nešto je lakše s *Vazetjem Sigeta grada* jer je ono vezano za određen historijski događaj, koji nam služi kao najranija moguća

¹ M. Franičević, »Pjesnik Vazeća i zaboravljene Ljubavi Pirama i Tizbe«, *Forum*, V (1966), str. 362.

vremenska granica, u ovom slučaju 1566, kad se odigrala sigetska bitka. Najkasnija opet vremenska granica ide do 1573, kad je pjesnik umro. Nakon Kidričevih² i osobito nakon Ivšičevih³ istraživanja znamo tačno da je Krnarutiću kao izvor za ep o sigetskoj bici poslužila *Kronika* što ju je pisao ili možda u toku opsjedanja bilježio komornik sigetskog zapovjednika grofa Nikole Zrinskoga, Ferenc Črnko. Taj inače nedovoljno poznat Hrvat iz najbliže okoline Nikole Zrinskoga — jer da to nije bio, ne bi pisao hrvatski — preživio je sigetsku katastrofu i bio odveden u ropstvo i poslije otkupljen, samo ne znamo tačno kada. Ali je već 1568. izišao Budinin latinski prijevod njegove *Kronike*, iz čega onda jasno proizlazi da se prije toga Črnko već morao vratiti iz sužanjstva i napisati odnosno dovršiti svoj spis.

Mnogo je teže s drugim Krnarutićevim djelom. Petar Kolendić je još 1925. iznio tvrdnju da je spjev o Piramu i Tizbi morao nastati u pjesnikovoj mladosti.⁴ Kao argument Kolendić navodi činjenicu što je poema ljubavnog karaktera. Njemu je naime bilo teško zamisliti »da se Krnarutić kao ozbiljan advokat u zrelim godinama bavio takvim poslovima«, jer je imao »kod brojne porodice i hitnijih potreba u borbi za nasušni hleb, a u to su doba ovakva dela i bila plodovi mladenačkih godina«. Postanak poeme, smatra Kolendić, treba zamisliti »negde oko 1540, ako ne i ranije kad se Krnarutić kao mladi konjički oficir producirao i u ljubavi, pre, dakako, 1548. godine, kad se ženio Šibenkom Margaritom Draganićkom, koja ga je usrećila gotovo tucetom dece«.⁵

Ne može se sad kazati da Krnarutić svoj spjev o Piramu i Tizbi nije napisao u mladim godinama, ali se može reći da argumentacija koja se navodi to ne dokazuje. Tačno je da su ljubavnom tematikom najviše bili zaokupljeni mladi ljudi, ali to nikako ne znači da se njome nisu mogli baviti i ljudi srednje dobi, pa i ozbiljni advokati, mada rjeđe od mladića. Osim toga, iako se Krnarutić služi petrarkističkom topološkom metaforikom, njegova je poema sasvim drugačijega karaktera nego slobodna i pomalo razbarušena ljubavna poezija petrarkista. Ona je u stvari tragična i već od prvih stihova osjeća se neka zloslutnost sudbine koja će zadesiti babilonske zaljubljenike. Isto se tako ne može usvojiti tvrdnja da se Krnarutić na takvu poemu ne bi dao nakon ženidbe. Ako je bila dostojna da je posveti jednom tako uglednom čovjeku kao što je bio ostrogonski nadbiskup Antun Vrančić, onda nije bilo razloga da je ne napiše oženjen čovjek.

² F. Kidrič, »Oblega Sigeta v sodobnem hrvaškem opsu«, *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 9 (1912), str. 42 i d.

³ S. Ivšić, »Podsjeđanje i osvojenje Sigeta u glagoljskom prijepisu hrvatskoga opisa iz g. 1566. ili 1567«, *Starine JAZU XXXVI* (1918), str. 391 i d.

⁴ P. Kolendić, »Krnarutićev 'Piram i Tizba', *Južna Srbija* 2 (1925), str. 1 i d.

⁵ Kolendić, o. c., str. 7.

Pristajući uz Kolendića, Dušan Berić je pokušao da njegovo mišljenje potkrijepi još jednim argumentom.⁶ Berić naime ukazuje na završne stihove poeme:

To složi Bernardin Krnarutić vojnik,
nigda Dunata sin, sad pravad govornik.

M. Franičević je uočio besmislenost izraza *nigda Dunata sin* (jer ni u starosti Brne nije prestao biti Dunatov sin), pa je premjestio zarez s kraja prvoga stiha iza *nigda* u drugom stihu⁷ i tako dobio zakoračenje koje našem pjesniku nije bilo strano:

To slož Bernardin Krnarutić vojnik
nigda, Dunata sin, sad pravad govornik.

Iz tih stihova — ostavimo po strani krivu interpunkciju — Berić je izveo zaključak: »... rečeno proznim jezikom, pjesnik kaže, da je »Pirama i Tizbu« složio vojnik Bernardin Krnarutić vojnik koji je sada advokat.⁸ Takav bi se zaključak mogao izvesti samo u slučaju kad bismo pouzdano znali da su navedeni stihovi naknadno, tj. kad je djelo već davno bilo napisano, uneseni ili dopisani *Piramu i Tizbi*. A to ničim ne možemo dokazati. Ako pak oni predstavljaju završetak poeme — takvo ukazivanje na autorstvo nije bila rijetkost — onda sasvim jasno izlazi da je poemu napisao »pravad govornik« koji je nekad bio vojnik. Prema tome, za utvrđivanje vremena kad je nastao spjev o Piramu i Tizbi ne treba tražiti kad je Krnarutić prestao biti vojnik nego razdoblje kad je već svoje sugrađane zastupao u ranim građanskim i krivičnim parnicama.

Neku približnu vremensku granicu mogao bi nam pružiti datum spisa u kojem se Krnarutić prvi put spominje kao »pravad govornik«, odnosno takav u kojemu se on prvi put bilježi kao pravni zastupnik. Šime Urlić je utvrdio⁹ da je to bilo 1554. Naime za godine 1554—1555. Urlić je pronašao dvadeset i šest punomoći kojima razna lica ovlašćuju našeg pjesnika da ih zastupa u njihovu predmetu, a 1556. u jednom ga spisu izrijeком nazivaju »*auditò advocato Bernardino Carnaruti*«. Te bi dakle godine mogle biti najranije za određivanje datuma po-

⁶ D. Berić, »*Još o Zadraninu Brni Krnarutiću*«, *Iz književne prošlosti Dalmacije*, Sp'it 1956, str. 29.

⁷ Franičević, o. c., str. 359—360. — Ja bih međutim stavio zarez i ispred *vojnik* i tako bi se *vojnik nigda* još jače istakao kao određenje jednoga od pjesnikovih zanimanja. Što pak autor ispred *pravad govornik* piše i *sad*, znači da tim vremenskim prilogom daje stilski kontrast prema *nigda* (nekad), a usto mu služi i za dograđnju stiha od dvanaest slogova.

⁸ Berić, o. c., str. 29.

⁹ Š. Urlić, »*Prilozi za biografiju Brna Krnarutića*«, *Grada JAZU* 8 (1915), str. 349 i d.

stanka *Pirama i Tizbe*, a to je još uvijek dovoljno daleko od *Vazetja Sigeta grada*, za koje Franičević nalazi da je i po razlikama između akcenatskih cjelina nešto drugačije od *Pirama i Tizbe*.¹⁰

Ljubav i smrt Pirama i Tizbe ostala nam je u dva stara izdanja, oba mletačka: jedno je iz 1586. a drugo iz 1627. Kolendić je međutim pretpostavljao još jedno starije izdanje.¹¹ Na tu ga je pretpostavku navela činjenica što je poema posvećena ostrogonskom nadbiskupu Antunu Vrančiću. Vrančić je biskupom postao 1569, a umro je iste godine kao i pjesnik, tj. 1573. Krnarutić je posvetu svakako napisao za života biskupova, ali to je tek dokaz da je Krnarutić za Vrančića živa mislio na štampanje svoga djela, a ne i dokaz da ga je doista tada i štampao. Posveta starijih od štampanih izdanja u našoj je književnosti bilo. Marulić je, na primjer, posvetu *Judite* don Dujmu Balištriliću datirao 1501, a djelo je izišlo tek 1521; Zoranić pak svoju posvetu Mateju Matijeviću piše 1536, a *Planine* mu izlaze 1569. Zasad nikakvih ozbiljnih indicija nema koje bi govorele da su djela te dvojice pjesnika bila štampana prije sada nam poznatih najstarijih izdanja.¹²

Ideju o jednom starijem izdanju *Pirama i Tizbe*, protežući to i na *Vazetje Sigeta grada*, prihvatio je i Berić,¹³ a za njim donekle i Franičević.¹⁴ Berić u svrhu argumentacije navodi nekoliko stihova iz dvaju izvora: iz pjesme *U pohvalu Tizbe i Šegeta* što ju je napisao Hvaranin Hortenzije Brtučević, a štampana je u dodatku *Pirama i Tizbe*, i iz pjesme *Čestitomu Zadru gradu* štampane uz Budinićev prijevod *Pokornih i mnogih inih Psalama Davidovih*, Rim, 1582. H. Bertučević u svojoj pjesmi piše da Krnarutić *Šegetom*, tj. svojim spjevom o sigetskoj bici, stječe »zlatnu krunu«, a u drugoj, koju je potpisao »Pop J. B. S.«, kaže se da će »cić Krnarutića« slava Zadra svijetliti za sva vremena. Na temelju toga Berić smatra da je nemoguće tako slaviti pjesnika koji ne bi imao još nijednog štampanog djela; tome se onda usput priklanja i Franičević.

¹⁰ Franičević, o. c., str. 375.

¹¹ Kolendić, o. c., str. 6.

¹² Starije izdanje *Judite* od onoga za koje danas znamo pokušao je dokazati Z. Kulundžić («O prvom nepoznatom izdanju Marulićeva *Judite*», *Kolo* III sv. II (1965), str. 181 i d.), ali argumenti koji se za postojanje toga starijeg izdanja Marulićeva epa nude nisu uvjerljivi. Naime već sama činjenica da su riječi *slovinjske* i *slova* upotrebljavane u pjesničkom tekstu, i to u dvanaestercu i još k tome Marulićevu, ne daje nam, držim, pravo da ih tumačimo jednoznačno. I na kraju, zašto po istoj logici ne bismo pretpostavili i jedno izdanje Hektorovićeve *Ribanja*, starije od onoga mletačkog iz 1568? I tamo autor govori da će Brtučevićeva slava trajati

dokle strana ova, der do togaj vika
bude čiti slova našega jezika.
(1679—1680)

¹³ Berić, o. c., str. 29.

¹⁴ Franičević, o. c., str. 360.

Mislim da gornji navodi ne dokazuju postojanje ranijih izdanja Krnarutićevih djela. Ne može se naime slava starih pjesnika mjeriti našim suvremenim mjerilima. U ta stara vremena nije bilo potrebno imati štampanih djela da bi se stekla slava. Primjera za to ima više. Dovoljno je da se spomenu samo dva. Marin Držić u prilogu svoje »Tirene« slavi Šiška Menčetića i Džoru Držića i posebno starca Vetranićeva,¹⁵ a sasvim sigurno znamo da nijedan od njih dotada nije imao nijedne štampane pjesme. Hvaranin Vinko Pribojević je 1525. u svojem poznatom predavanju *O podrijetku i zgodama Slavena* slavio pored ostalih i Hanibala Lucića i Petra Hektorovića,¹⁶ a ipak znamo da nijedan od njih dotada ništa nije bio objavio. Čak ne znamo ni što su ta dva hvarska pjesnika dotada bili napisali.

Prema našem današnjem znanju treba dakle i dalje kao prvo izdanje *Vazetja Sigeta grada* smatrati ono mletačko iz 1584, a prvo *Pirama i Tizbe* ono iz 1586, također mletačko. Slijedila su nakon toga još dva izdanja *Vazetja Sigeta grada*, jedno u Mlecima 1639. i drugo bez oznake mjesta, što ga je pripremio Petar Fodroczy; i još jedno izdanje *Pirama i Tizbe* u Mlecima 1627. U novije doba objavljeno je samo još *Vazetje Sigeta grada*, u Zagrebu 1866, brigom Velimira Gaja, ali je ono daleko od toga da bude kritičko.

Kritičkog izdanja Krnarutićevih djela dakle još uvijek nemamo.

II

Krnarutićeva su djela promatrana i u svjetlu književne tradicije, domaće i strane.

Već je davno konstatirano kako se Krnarutić u pogledu metra i pjesničkog jezika u užem smislu naslanja na Marulića i Zoranića, osobito u *Piramu i Tizbi*, i kako se marulićevskog složenog rimovanja oslobađa u *Vazetju Sigeta grada*. Doista, Krnarutić je u građenju stihova gotovo sav u Maruliću, ali valja istaći da se od njega i odvaja, u prvom redu nešto osjetljivijim sluhom za ritam i izraz gradske pučke i folklorne pjesme, kako su najnovija istraživanja pokazala.¹⁷

Kao građa za *Ljubav i smrt Pirama i Tizbe* Krnarutiću je poslužila poznata priča o nesretnoj ljubavi babilonskih zaljubljenika u Ovidijevim *Metamorfozama* (IV). Kolendić je Krnarutićevu poemu usporedio sa sličnim talijanskim spjevovima i došao do zaključka da ni od jednoga od njih naš pjesnik ne zavisi, štaviše, zadarski je pje-

¹⁵ M. Držić, *Tirena*, SPH³, Zagreb 1930.

¹⁶ V. Pribojević, *O podrijetlu i zgodama Slavena*, izd. JAZU, Zagreb 1951, 191.

¹⁷ Franičević, o. c.

snik »daleko bolje rasporedio svoj predmet«¹⁸ od talijanskih obrađivača, pa se po tome može zaključiti da mu je neposrednim izvorom bio rimski pjesnik.

Od stotinjak heksametara, koliko ih je u Ovidijevoj pripovijesti, Krnarutić je u obradi postigao blizu tisuću i četiri stotine dvanaestoraca. Građu je rasporedio na pet pjevanja. U osnovnoj liniji radnje Krnarutić ostaje u okvirima Ovidijeve priče, ali je znatno proširuje, ne doduše novim zgodama ili epizodama već mnogo opširnijim opisima ljepote mladih zaljubljenika, zatim brojnim paralelizmima, koji treba da stvore utisak o izuzetnoj ljepoti Pirama i osobito Tizbe, pa također paralelnim primjerima ljudi iz historije i književnosti koji su zbog strasti zapali u nesreće i izgubili život.

Krnarutićev spjev nosi sve karakteristike svoga vremena. Ljubavne čežnje i tugovanja Pirama i Tizbe oblikovani su prema petrarkističkoj maniri, ali češćim umetanjem stihova s tipično pučkim ritmom narodne ljubavne pjesme postiže se drugačiji ton.

Svojim paralelizmima Krnarutić je gotovo potpuno u Marulićevim okvirima. Poznato je kako Marulić, u IV libru svoje *Judite*, nabraja niz ljepotica iz historije i literature za koje ističe kako su svojom ljepotom zaostajale za Juditom. Neka se imena u oba spjeva čak i podudaraju. Isto tako, u V libru, Marulić nabraja mnoge izjelice i pijandure koji su zbog tih svojih sklonosti doživjeli istu sudbinu kao i Oloferne. Za prve paralelizme Krnarutić se sigurno inspirirao neposredno na Marulićevima; to u priličnoj mjeri vrijedi i za druge, samo se predmet mijenja: u Marulića su izješe i pijanci, a u Krnarutića ljudi obuzeti strahću, u prvom redu ljubavnom.

Iako se *Ljubav i smrt Pirama i Tizbe* ne izdiže iznad opće razine dotadašnje dubrovačko-dalmatinske ljubavne poezije, ipak ona po svojoj izgrađenosti i osobito po snažnijem utjecaju gradske pučke i folklorne pjesme znači novinu u hrvatskoj književnosti.

Novinu u širem smislu predstavlja njegov ep *Vazetje Sigeta grada*. Poznato je da su pjesnici tzv. splitsko-hvarsko-zadarskoga kruga neposrednije vezani s teškim problemima svoga kraja i da su neposrednije uronjeni u krvavu zbilju turske prisutnosti negoli pisci istoga doba u Dubrovniku.

Dubrovčani su s Turcima našli kakav-takav *modus vivendi* trgujući jednako uspješno i s Istokom i sa Zapadom. Zbog toga oni i nisu tako teško osjećali Turke kao stanovnici ostale Dalmacije. Možda baš toj činjenici treba pripisati odsutnost jače antiturske tendencije u djelima dubrovačkih pjesnika XVI stoljeća. Na tu je temu bugario

¹⁸ Kolendić, o. c., str. 7.

u Dubrovniku tek Mavro Vetranović¹⁹ i potkraj stoljeća Antun Sasin.²⁰ Nagovještaj takve tematike nabacio je doduše već Džore Držić,²¹ ali on ipak ostaje u domeni ljubavne i donekle refleksivne poezije.

Naprotiv, u splitsko-hvarsko-zadarskom književnom krugu, ili da upotrijebim izraz T. Matića,²² u tzv. mletačkoj Dalmaciji, čak jedan latinist kakav je bio Juraj Šižgorić piše pjesmu o turskom pustošenju šibenskih polja i o smrti svoga brata,²³ koji je poginuo u borbi s Turcima. A pjesnici hrvatskog izraza: Marulić, Lucić, Hektorović, pa Zoranić, Krnarutić, donekle Budinić, i čak u XVII stoljeću Baraković, opredjeljuju se jasno i otvoreno za teme suvremenih im zbivanja u Dalmaciji i na južnoslavenskom tlu uopće. Izuzetak čini Lucić jednim dijelom svoga pjesničkog rada, tj. *Pjesnima ljuvenim*, i djelomice Hektorović sa svojim *Ribanjem*, mada se i u *Ribanju* osjeća turska opasnost.

Ali i u tom i takvom krugu Krnarutić se po izboru građe znatno odvaja od ostalih pjesnika XVI stoljeća u Dalmaciji, iako po svojim rodoljubnim preokupacijama pa i po fakturi stiha ostaje u tom krugu.

Marulić, na primjer, da izrazi svoju poruku, služi se biblijskom pričom o pobožnoj udovici Juditi nalazeći u situaciji opsjednute Betulije sličnost sa svojom zemljom koja je bila opsjednuta Turcima. Marulićeva fabula samo je izabrana fikcija, samo forma iza koje se, prema tadašnjim teoretskim shvaćanjima, krije nešto drugo, tj. bodrenje i hrabrenje vlastitog naroda u borbi protiv daleko nadmoćnijeg neprijatelja. U osnovi ista umjetnička ideja sadržana je i u Marulićevu latinskom spjevu *Davidias*. Zoranić za *Planine* iz književnog naslijeđa preuzima fikciju putovanja, i u tu fikciju upleće svoj nemir, nad »baščinom« koju razdiru Turci i koju zapuštaju vlastiti učeni ljudi pišući na tuđem jeziku. Lucić za predmet svoje *Robinje* uzima tužnu historiju jedne djevojke što su je oteli turski gusari, a Hektorović ističe kako svoj Tvrdalj gradi ne samo za svoje veselje nego i za »dobro općine«, tj. za obranu od Turaka, koji su se više puta zaljetal i na Hvar. Budinić pak preko psalama Davidovih tuguje nad užasom koji su sijali Turci po zadarskoj krajini; a Baraković, nakon svih spomenutih, prvoga ili drugoga decenija XVII stoljeća, dat će se opet na tematiku nesretne sudbine zemlje slovinske, pa će u svom fiktivnom putovanju šibenskim poljima i morem, u imaginarnom susretu s Vilom Slovinkom (koja je kao i Zoranićeva Hrvatica inkarnacija tadašnje

¹⁹ Vidi pjesme: *Pjesanca slavi carevoj* i *Tužba grada Budima*, SPH III, Zagreb 1871.

²⁰ A. Sasin, *Razboji od Turaka*, SPH XVI, Zagreb 1888.

²¹ Dž. Držić, *Čudan san*, SPH II, Zagreb 1937, br. 562, str. 388 i d.

²² T. Matić, »Hrvatski književnici mletačke Dalmacije i život njihova doba«, *Rad JAZU* 231 (1925) i 233 (1927).

²³ J. Šižgorić, *Elegija o smrti dvojice braće* i *Elegija o pustošenju šibenskih polja*, *Elegije i pjesme*, kol. »Hrvatski latinisti«, knj. 6, Zagreb 1966.

Hrvatske) izraziti slavnu prošlost i tužnu sadašnjost svoje domovine, koju s jedne strane biju Turci, a s druge zanemaruju domaći sinovi.

Opora sudbina naših naroda u procijepu između nadirućih Turaka i prodornih Mlečana zatasala je i Krnarutića, ali on se neće uteći kakvoj već gotovoj književnoj formi, u koju bi utkao svoja osjećanja i svoje strepnje nad rasulom zemlje. On će neposredno posegnuti u suvremene historijske događaje, odnosno u određen događaj koji je po herojstvu učesnika u obrani Sigeta zaustavljao dah Evrope i o kojem se tada sigurno nije govorilo drukčije nego s najvećim uzbuđenjem. Građu mu je pružio kroničarski opis sigetske bitke što ga je sastavio komornik Nikole Zrinskoga Ferenac Črnko.

Do pred pedesetak godina u nauci se znalo samo za Budinin latinski prijevod Črnkove *Kronike* i za nekoliko prijevoda na modernim evropskim jezicima. Međutim je god. 1912. France Kidrič objavio glagoljskim slovima pisanu *Kroniku* što ju je u jednom arhivu austrijskoga grada Logensteinleithena pronašao Slovenac J. Kaspert. Stjepan Ivšić je na temelju jezične analize fotokopiranog teksta utvrdio da je prepisan s nekoga latiničkog predloška.²⁴

Pa kako se Krnarutić odnosio prema svome izvoru?

Slijedio je Črnkovu *Kroniku* u svim njezinim bitnim dijelovima. Tek je s nekoliko uvodnih stihova svome spjevu želio dati vid epske pjesme. Počinje od određenja predmeta poput klasičnih pjesnika, ali nema nikakve invocacije, ne utječe se za pomoć ni muzama ni kršćanskom Bogu ili Bogorodici. Krnarutiću kao da se činilo da treba da se čuva uobičajenih rekvizita epske pjesme kako bi što vjernije ispriopovijedao slavni događaj i njegov tragični završetak.

Črnko je objektivno prikazao opsjedanje i propast Sigeta. U tom ga slijedi i Krnarutić, ali on ponegdje ispušta neke pojedinosti ili ih spominje usput, tako da su jedva i zamjetljive. Već je Ivšić upozorio na stranice gdje se prikazuju pripreme za obranu, i na one gdje se govori kakva je situacija nastala kad je Zrinski pogođen pao.

Zrinski je najprije pozvao branitelje da mu se zaknu na vjernost pošto se on sam zakleo. Črnko nije propustio da kaže kako je

²⁴ Ivšiću je naime za oko zapela riječ *elegaro* koju bi autor da ju je izvorno pisao na glagoljici bio napisao u liku: *elejaro*. Prepisivač ju je međutim krivo pročitao, a valjda nije ni znao njezina značenja, pa ju je slovo po slovo prenio u glagoljsko pismo. Ivšić joj je našao ekvivalent u mađarskoj riječi *előjáró* (= ići naprijed). Da je Krnarutić imao u rukama upravo latinički pisanu *Kroniku*, može se lijepo vidjeti iz riječi *patancija* kojoj je Ivšić našao ekvivalent u mađ. riječi *patantyú* (= lumbarda). U glagoljskom prijepisu ona glasi: *patantija*. Krnarutić ju je u takvu liku našao u latiničkoj *Kronici* i grupu *-tija* prema školskom izgovoru latinskih grupa *-tia*, *-tio* pročitao i napisao kao *-cija*, odnosno čitavu riječ kao *patancija*. U Budininu je prijevodu nije mogao naći, jer tamo je ona prevedena izrazom: *machinas bellicas* (ak. pl.). Vidi J. G. Schwandtner, *Historia Szigethi...*, *Scriptores rerum Hungaricarum*, I, pars tertia, 1765, 119.

Zrinski izjavio da će svakoga onoga tko ne bi izgovarao riječi zakletve ili ne bi digao dva prsta odmah dati uhititi, i dalje kako je izdao nekoliko naredaba: da nitko ne smije razgovarati s Turcima ili od njih primati kakva pisma; ako bi se dvojica na samu razgovarali i među sobom šaputali, da se objese; ako bi ih tko vidio pa zbog prijateljstva ili nagrade zatajio, imao se zajedno s njima objesiti; ako tko ukrade makar za novčić vrijednosti, da se odmah objesi. Da ulije strah u vojsku, Zrinski dađe podići vješala, pa zatim »zbog vekšega straha« dađe javno na trgu posjeći jednog pješaka koji je bio trgnuo sablju na starješinu. Potom dalje naredi da se odsiječe glava nekom Mahmut-agi Viliću, i opet »zbog vekšega straha«, kako piše kroničar. Sve je to Krnarutić sveo na poziv Zrinskoga vojnicima da budu poslušni svojim vojvodama, da ne govore s neprijateljem niti da tko primi list od Turaka dodajući da će prekršitelje snaći smrt. To su, naravno, sasvim razumljive mjere u situaciji u kakvoj su se branitelji našli. Zastrašivanje i okrutnost, međutim, Krnarutić je prešutio, kao što će prešutjeti i bježanje vojnika natrag u tvrđavu pošto je Zrinski bio ubijen. Tako je Zrinski u Krnarutića donekle idealiziran: prikazan je kao veliki prijatelj i drug svojoj vojsci. Možda je autor to uradio prvenstveno zato što je na umu imao odlučnost da se u borbi ide do kraja, a beznačajan faktor sigurno nije bila ni činjenica što djelo posvećuje sinu sigetskog junaka.

Krnarutić je zahvatio ključne elemente *Kronike*: golemost neprijateljske vojske, neizmjernu hrabrost i postojanost Nikole Zrinskoga, malobrojnost i hrabrost sigetskih branitelja.

I on je poput Marulića u *Juditi* — koji je detaljno do krajnjih detalja opisao skupljanje i pokret Olofernove vojske — prikazao pribiranje Turaka u Sarajevu, njihovo kretanje prema sjeveru, prijelaz preko Drave i njihov put u pravcu Sigeta. Ni Marulić svoj ep nije započeo *in medias res*, već slijedi događaje tačno prema redu kakav je bio u biblijskoj priči. Ali prikaz nekih događaja i situacija znatno proširuje. Dobro je postupio što je Juditin skroman i povučen život nakon smrti njezina muža dao u nekoliko stihova. Da je više insistirao na njezinoj pobožnosti, Judita ničim ne bi privlačila. Do epskih dimenzija ona izrasta u času kad se pojavljuje pred klonulim narodom koji je tražio od glavarara da se predaju sili. Krnarutić je i u tom pokušao ići za Marulićem, ali s nejednakim uspjehom. Detaljno je prikazao sultanova konja i samoga sultana, ali je tek mjestimice uspio da sultana odvoji od pozadine i ožvi. Sa Zrinskim je imao nešto više sreće, no prije zbog predmeta samoga nego obradom.

Korak dalje od Marulića učinio je tek neposrednim slikanjem borbi. Marulić nije prikazivao tokove borbe; tek u VI libru *Judite* oertava silovit nalet Betuljana, ali je uspješnije pružio sliku panike

što je zahvatila Olofernovu vojsku pošto se suočila sa strašnom spoznajom: s činjenicom da joj vojvoda leži odrubljene glave u svome šatoru.

Maruliću je golemost Olofernove vojske — koja je u stvari trebalo da stvori dojam o njezinoj nepobjedivosti — služila kao kontrast prema šaćici betuljijske vojske, kako bi se na kraju u cjelovitom dojmu jače i neposrednije istakla pobjeda te šaćice. U Krnarutića katalog turske vojske i osobito opis sultana stvara utisak o golemoj moći neprijatelja i o bezizlaznosti grada na koji će se ta sila oboriti. I ta se sila survala na Siget. Zrinski ustraje. I tu je poenta. Ako se u početku opsade možda mogao nadati da će Turci ostaviti kakvu manju skupinu jedinica pod Sigetom, a sultan s glavninom krenut dalje, možda prema Beču, nalet sve novih i novih množina, pa zatim padanje nove varoši moglo ga je uvjeriti da izlaza nema. Preostao mu je zapravo samo još jedan izlaz što izlaz nije bio: provaliti iz tvrđave, pobiti što više neprijatelja i junački poginuti. Događaj je potresan i u suhim kroničarskim rečenicama Črnkovim. Krnarutić ga je prikazao bez patetike, i toliko sugestivnije. Jednostavnom slikom: Zrinski »sabljom činjaše prid sobom širok put« autor neposrednije i življe dočarava beznadan a ludo hrabar nalet Zrinskoga nego da se upuštao u detaljno opisivanje.

Krnarutiću su književni historici dali skromno mjesto u hrvatskoj književnosti. Njegov stih smatrali su najmanje melodioznim u svojoj dubrovačko-dalmatinskoj književnosti. Pa ipak je on svojim dvanaesticima gdjekad znao zasjati čak više od Zoranića pa i od Marulića, osobito na onim mjestima gdje je pogodio ritam čakavske pučke pjesme, i one gradske i one folklorne. Istraživači nečakavci to nisu mogli osjetiti, ali je osjetio Franičević koji je i sam stvaralac na čakavskom idiomu.²⁵ Franičević je na više primjera pokazao kako Krnarutićev stih unatoč svojoj tvrdoći i čestoj neraspjevanosti znade biti čitak, pa i zgusnut gdjekad do pravoga poetskog izraza. Rijetko doduše, ali i nekoliko stihova što nakon više stoljeća još uvijek mogu zazvučati ne smije se odbaciti.

U Zoranićevu stihu, osobito u onom kraćega metra, osjeća se snažan prizvuk narodne lirske pjesme; Krnarutića pak zapljuskuje već donekle nova jezična situacija, bar što se leksika tiče. Za mletačko-turskoga rata 1537—1540. mnogo je življa s obale prebjeglo na otoke i dalje u Italiju, a mnoštvo naroda iz unutrašnjosti bježeći pred Turcima nagnulo je prema obalnim rubovima. Otud u Krnarutića prisutnost slika iz narodne junačke pjesme, što ju je sa sobom donio taj novi živalj. Ta komponenta Krnarutićeva pjesničkog jezika još očekuje svoga istraživača.

²⁵ Franičević, o. c.

III

O životu Brne Krnarutića nakupilo se prilično podataka, ne dođuše toliko i takvih koji bi nam detaljnije osvjetljavali toga zadarskog vojvodu hrvatskih konjanika u mletačkoj vojsci, »pravda govornika« i pjesnika. Šime Urlić je savjesno prelistao brojne zapise u zadarskim arhivima i pronašao sijaset vijesti o porodici Krnarutića i o javnom i privatnom životu našega pjesnika.²⁶ Krnarutići su stara zadarska plemićka porodica koja se spominje već u XIII stoljeću. Po nekim odredbama Zadarskog mira između Venecije i ugarsko-hrvatskoga kralja Ludovika I reklo bi se da su Krnarutići bili mletački orijentirani. Marin Krnarutić — koji se 1342. spominje kao pravni zastupnik tkonskoga opata i 1352. kao izaslanik zadarske komune sa zadatkom da s Mlečanima ugovara prodaju soli — nije se nakon Zadarskog mira, 1358, smio vratiti u Zadar i njegovu okolicu, iako mu je bilo dopušteno da pobira plodove sa svojih imanja. Njegovim su nasljednicima i to zabranili, i tek nakon 1409, tj. pošto se Venecija kupnjom Dalmacije ponovno dočepala Zadra, Krnarutići dobivaju od nje feud, i to Pakoštane i Vranu. Muški su članovi porodice po tradiciji bili vojvode hrvatskih četa u mletačkoj vojsci. Iako su po rodbinskim vezama stekli i neka imanja u Biogradu i Filip-Jakovu, materijalne im prilike nisu bile sjajne, jer su im dobra gotovo neprekidno bila na udaru Turaka. Poneki od Krnarutića dobivaju od Mlečana više tzv. posmrtnih plaća. I naš je Brne imao neku koncesiju, što mu ju je bio dao mletački providur, valjda za hrabro držanje u ratu s Turcima 1537—1540. Krnarutić se, već kao »pravda govornik«, 1560. lično obratio mletačkoj vladi za pomoć. Od svojih imanja, čini se, imao je malo koristi. Vranu su mu Turci zauzeli još 1538. Zadržat će je gotovo još puno stoljeće. Pakoštani su mu opustjeli. Kmetovi su se razbježali i preselili pred neprekidnim upadima turskih pljačkaša. Urlić navodi više spisa iz arhiva iz kojih se vidi kako je porodica nastojala da nekako novo pridošlim stanovnicima naseli svoja zapuštena imanja. Mletački je dužd izdao Krnarutiću diplomu o ratnim zaslugama i dodijelio mu doživotno godišnju pomoć od 24 dukata, ali mu je istom odredbom anulirao koncesiju što ju je prije bio dobio od providura. Iz spisa se ne razabire kakve je naravi bila ta koncesija.

Krnarutići su dakle mnogim nitima bili povezani s Venecijom, iz čega naravno ne treba izvlačiti zaključak da se nisu osjećali Hrvatima. Stoga ideji o eventualnoj Krnarutićevoj antimletačkoj noti treba pristupati s najvećim oprezom. On je dođuše mogao i pod dojmom Zoranićevih *Planina*, a i vlastitim zapažanjima i razmišljanjem evolu-

²⁶ Š. Urlić, o. c.

irati, ali da tome dade vidljivijeg znaka, teško je, bilo moguće, a da to mletački predstavnici ne primijete. U takvu slučaju, naravno, o kakvoj pomoći sa strane Mletaka ne bi moglo biti ni riječi. A Venecija je u Dalmaciji imala široko razgranatu mrežu informatora.²⁷ Što je oba svoja djela posvetio značajnim ljudima u hrvatsko-ugarskom kraljevstvu, upućivalo bi doduše na misao da je svoje poglede upirao prema ostaloj Hrvatskoj, ali premalo li gotovo ništa ne znamo o njegovim vezama sa Zrinskim a s Vrančićem, a da bismo mogli donositi određeni sudove.

Ni tačna godina njegova rođenja nije utvrđena. Urlič je pretpostavljao da je to moralo biti između 1515. i 1520, ali je napomenuo da dalje u prošlost od 1515. ne bi trebalo ići, jer mu se djed ženio 1473.²⁸ Ne znam zašto Urlič tako misli, no meni se čini da god. 1473. kao godina ženidbe Brnina djeda ne bi priječila mogućnost i ranije godine rođenja Krnarutićeva. Ta već oko 1500. stari je Bernardin mogao imati sina za ženidbu, pa prema tome uskoro i unuka. Tek je godina smrti našega pjesnika pobliže određena. Berič je uvidom u matice rođenih gdje se bilježe i kumovi ustanovio da je Krnarutić još veljače 1573. bio živ,²⁹ a Urlič ga je već u srpnju iste godine našao zabilježena kao mrtva. Krnarutić je dakle umro između veljače i srpnja 1573.

²⁷ Kad sam se god. 1960. bavio u Veneciji, kolega Marko Šunjić iz Sarajeva — koji je proučavao organizaciju mletačke vlasti u Dalmaciji — pokazao mi je jednom prilikom veoma zanimljiv tajni spis u *Archivio di stato* koji se odnosio na nekog Šibenčanina Lukića. Lukić naimo u najvećoj tajnosti moli mletačku vladu da mu svotu od 5000 dukata ne šalju preko drugih lica jer se boji da će se stvar provaliti; zato će najbolje biti, veli Lukić, da ga pozovu u Veneciju kako bi lično preuzeo novac. Sva je prilika da je taj Šibenčanin bio na čelu zamašnije mletačke informativne službe za Dalmaciju, jer toliko novac nije mogao biti doznačen, u najvećoj tajnosti, nekom inače nepoznatom čovjeku za kakvu makar i najveću uslugu. — Spis je doduše iz prve polovice XV stoljeća, ali mletačka informativna služba stoljeće poslije sigurno nije bila manje intenzivna. — Čini se da je i Zrinski morao imati jaku informativnu službu na područjima pod turskom okupacijom. Črnko bilježi kako mu je čak iz Sarajeva dolazio »uhoda« s vijestima o prikupljanju turske vojske. Zrinski je imao svoje obavještajce i među visokim turskim funkcionerima. Nusuf-aga, kako također piše Črnko, šalje Zrinskom pismo u kojem ga obavještava »da je došal carov čauš i da je donesal od cara zapovjed Hamza begu, da najbrže ide na Dravu most načiniti; ako li ne ide da ga oće pred njegovu hižu učiniti na kolac nabiti« (Ivšić, o. c., str. 407). Kako je Drava bila nabujala i nekoliko puta raznijela započetu konstrukciju, Hamza-beg je obavijestio sultana o teškoćama, na što mu je sultan poslao dug rubac s porukom da će ga o taj rubac dati objesiti ako most ne bude gotov do njegova dolaska. Nasuf-aga je kao dokaz o istinitosti svojih navoda Zrinskom poslao čak i taj rubac s carskim znakovima. (Ivšić, o. c., str. 408).

²⁸ Urlič, o. c., str. 356.

²⁹ Berič, o. c., str. 31.

Ako sumiramo sve što je u ovom napisu o Krndarutiću rečeno, moramo konstatirati da je slika ljudske i pjesničke ličnosti toga davnog zadarskog vojnika i pravnika još daleko od toga da bude potpuna. Ako za upotpunjavanje te slike nije lako pronaći sve one elemente koji bi nam pružili cjelovitiji životni *curriculum* pjesnikov, naprosto zato što arhivi ne bilježe sve što bismo danas željeli znati — a mnog su se spisi netragom izgubili — ipak ima stvari koje se već sada mogu učiniti: da se pr prema kritičko izdanje njegovih djela. Ono bi pružilo ne samo poticaj već i realnu mogućnost kompleksnijeg studija Krndarutićevih književnih tekstova.

Ono što se već danas o tim tekstovima zna, svjedoči da Krndarutić takvo izdanje zaslužuje.

F. Švelec: SOPRA GLI SCRITTI SU BRNO KRNDARUTIĆ

Riassunto

Presa in considerazione la letteratura sull'opera di Brno Krndarutić, l'autore arriva alla conclusione che la maggioranza delle questioni riguardanti la vita e l'arte di questo poeta zaratino del XVI secolo non sono state risolte. Per fermo sono state accertate due sole opere di sua appartenenza: *Ljubav i smrt Pirama i Tizbe* (L'amore e la morte di Piramo e Tisbe) e *Vazetje Sigeta grada* (La presa della fortezza di Sighet). Però, tuttora è contestabile l'anno della loro nascita e della prima edizione. I tentativi fatti per dimostrare che le prime edizioni sono più vecchie di quelle sinora note, son rimasti, secondo il parere dell'autore, senza esito, per cui si deve ritenere che la più vecchia edizione di *Piramo e Tisbe* è quella veneziana del 1586 e de *La presa della fortezza di Sighet*, pure veneziana, del 1584.

Nell'intento di stabilire il posto di Krndarutić in seno alla letteratura di Spalato—Zara—Lesina, l'autore ha accertato che la sua opera *L'amore e la morte di Piramo e Tisbe* si distingue dalle altre opere poetiche del suddetto ambiente letterario per l'aver egli seguito più da vicino il ritmo della poesia popolare cittadina e di quella folcloristica, e *La presa della fortezza di Sighet* per la singolare scelta della materia. Mentre Marulić nella sua *Judita* si serve del racconto biblico per esprimere i problemi contemporanei di Spalato e della Dalmazia, Zoranić di un viaggio immaginario attraverso il paese natío per stendere il suo giudizio su fatti del suo tempo, Budinić di *Salmi* per fissare il suo dolore

dinanzi allo sfacelo della patria causato dall'invasione dei Turchi, Lucić di una vicenda amorosa e sentimentale riguardante i discendenti dei bani croati, Krnarutić elabora un avvenimento storico concreto — la lotta e la sconfitta del 1566 di Siget — d'appresso la *Cronaca* contemporanea di Ferenac Črnko, scritta in croato, sulla battaglia di Siget.

L'autore ritiene doveroso accedere colla massima prudenza prima di dare un giudizio sull'eventuale sentimento antiveneziano di Krnarutić, essendo stati i Krnarutić dai tempi più remoti legati con stretti nodi a Venezia e avendo fruito il feudo donato loro dalla Repubblica.

Alla fine l'autore auspica un'edizione critica delle opere di Krnarutić.